

Еволюція пластичного відображення атлетів-єдиноборців у давньогрецькій скульптурі від архаїки до еллінізму

Голоха В. Л.¹, Батулін Д. С.²

¹Харківська державна академія фізичної культури

²Харківська державна академія культури

Анотація

Мета. На основі аналізу наукових джерел дослідити відображення атлетів-єдиноборців в античній скульптурі від архаїчного періоду до пізньої класики.

Матеріал і методи. Для вирішення завдань дослідження використовувалися такі методи: історико-культурний – для дослідження змін у способах зображення єдиноборств в різні періоди; порівняльний аналіз – для виявлення спільних рис та відмінностей у зображенні атлетів; іконографічний аналіз – для аналізу символіки та образів у скульптурах, пов'язаних зі спортом, і конкретно з боротьбою, виявлення міфологічних, релігійних чи алегоричних значень; формальний аналіз – для вивчення художніх особливостей скульптур (композиції, динаміки, технічних прийомів).

Результати. У статті досліджується еволюція відображення бойових мистецтв у давньогрецькій скульптурі, починаючи від архаїчного періоду до епохи еллінізму. Особлива увага приділяється аналізу пластичності та динаміки зображень атлетів-єдиноборців, а також їхнього символічного значення. Визначено, що розвиток скульптурних форм тісно пов'язаний із філософськими та естетичними поглядами античного суспільства. Олімпійські ігри виступають важливим стимулом для створення статуй атлетів-переможців, що стають символами фізичної та моральної досконалості. Різні періоди розвитку скульптури, такі як архаїка, класика та еллінізм, характеризуються унікальними стилістичними підходами до зображення руху й пропорцій людського тіла. Від статичних поз архаїчного періоду до складних композицій еллінізму, скульптура демонструє прогрес у розумінні та передачі фізичних аспектів людської фігури. Зокрема, робота аналізує скульптури видатних майстрів, таких як Мирон і Поліклет, їхні внески у створення канонів краси та пропорцій. Крім того, розглянуто вплив римських копій на збереження ідей давньогрецького мистецтва. Підсумовуючи, стаття надає цінні висновки щодо еволюції бойових мистецтв у скульптурі як прояву культурного й естетичного розвитку давньогрецької цивілізації.

Висновки. У результаті дослідження еволюції відображення атлетів у давньогрецькій скульптурі було встановлено, що зображення не тільки відображали фізичну досконалість, але й слугували символами культурних ідеалів античного суспільства. Скульптури олімпійців від архаїчного періоду до еллінізму демонструють поступове вдосконалення технік і стилістичних прийомів, що підкреслюють естетичні та філософські аспекти боротьби. Міждисциплінарний підхід до аналізу скульптур, зокрема інтеграція археологічних даних і історичних документів, дозволяє отримати глибше розуміння контексту створення цих творів і їхнього значення в культурі Давньої Греції. Вивчення археологічних знахідок та історії спорту допомагає розкрити зв'язок між змагальною діяльністю та мистецтвом, що підкреслює важливість бойових мистецтв як культурного феномену.

Ключові слова: бойові мистецтва, давньогрецька скульптура, атлети-єдиноборці, Олімпійські ігри, мистецтвознавство, архаїка, класика, еллінізм, панкратіон, кулачний бій.

Abstract

The evolution of the plastic representation of martial artists in ancient Greek sculpture from Archaic to Hellenistic periods

V. Holokha, D. Batulin

Purpose. Based on an analysis of scientific sources, to investigate the depiction of martial artists in ancient sculpture from the Archaic period to the late Classical period.

Material and methods. The following methods were used to solve the research tasks: historical and cultural – to study changes in the ways of depicting martial arts in different periods; comparative analysis – to identify common features and differences in the depiction of athletes; iconographic analysis – to analyze the symbolism and images in sculptures related to sports, specifically wrestling, and to identify mythological, religious, or allegorical meanings; formal analysis – to study the artistic features of sculptures (composition, dynamics, technical techniques).

Results. The article examines the evolution of the depiction of martial arts in ancient Greek sculpture, from the Archaic period to the Hellenistic era. Particular attention is paid to the analysis of the plasticity and dynamics of images of martial artists, as well as their symbolic meaning. It is determined that the development of sculptural forms is closely related to the philosophical and aesthetic views of ancient society. The Olympic Games are an important stimulus for the creation of statues of victorious athletes, who become symbols of physical and moral perfection. Different periods of sculpture development, such as Archaic, Classical, and Hellenistic, are characterized by unique stylistic approaches to depicting movement and proportions of the human body. From the static poses of the archaic period to the complex compositions of Hellenism, sculpture demonstrates progress in understanding and conveying the physical aspects of the human figure. In particular, the work analyzes the sculptures of outstanding masters such as Myron and Polykleitos, their contributions to the creation of canons of beauty and proportion. In addition, the influence of Roman copies on the preservation of ancient Greek art ideas is considered. In conclusion, the article provides valuable insights into the evolution of martial arts in sculpture as a manifestation of the cultural and aesthetic development of ancient Greek civilization.

Conclusions. As a result of studying the evolution of the depiction of athletes in ancient Greek sculpture, it was established that the images not only reflected physical perfection but also served as symbols of the cultural ideals of ancient society. Sculptures of Olympians from the Archaic period to Hellenism demonstrate a gradual improvement in techniques and stylistic devices that emphasize the aesthetic and philosophical aspects of wrestling. An interdisciplinary approach to the analysis of sculptures, in particular the integration of archaeological data and historical documents, provides a deeper understanding of the context in which these works were created and their significance in the culture of Ancient Greece. The study of archaeological finds and the history of sport helps to reveal the connection between competitive activity and art, emphasizing the importance of martial arts as a cultural phenomenon.

Keywords: martial arts, ancient Greek sculpture, athletes-martial artists, Olympic Games, art history, archaic, classical, Hellenism, pankration, fist fighting.

Вступ

Більшість дослідників сходяться в думці, що сучасна світова культура – це безліч самобутніх культур, які знаходяться в діалозі і взаємодії одна з одною, при чому діалог і взаємодія йдуть не тільки по осі теперішнього часу, але й по осі «минуле-майбутнє» (Холап, 2005).

Одними з основних компонентів сучасної культури є спорт та мистецтво. Зображення людської фігури в русі становить значний інтерес для мистецтвознавців та художників протягом багатьох століть, надаючи широкий спектр можливостей для художнього вираження. Особливу увагу привертають рухи, характерні для бойових мистецтв, які набули визначного статусу в скульптурі та живописі майже усіх народів світу з давніх часів завдяки своїй естетичній цінності та кінетичній виразності (Norris, 2000).

Дослідження вказують на те, що візуальні репрезентації та загальний інтерес до фізичної активності виникли синхронно в різних географічних регіонах на певному етапі історичного розвитку (Голоха та ін., 2024; Gardiner, 1910; https://www.britishmuseum.org/sites/default/files/2019-09/british_museum_olympic_games.pdf). Проте варто зазначити, що естетична цінність мистецького твору не обмежується лише відтворенням фізичного руху та дій зображуваного об'єкта, а значною мірою залежить від технічної майстерності та художнього бачення автора.

Досягнення оптимального балансу між візуальними спортивними елементами та кінетикою тіла представляє собою комплексну задачу навіть для висококваліфікованих митців. Подібні художні виклики зумовлені не тільки індивідуальними особливостями творця, але й трансформуються під впливом еволюції візуальних парадигм та естетичних преференцій різних історичних епох (Thompson, 2007).

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами і темами. Дослідження проводилося відповідно до теми науково-дослідної роботи Харківської державної академії фізичної культури «Оптимізація тренувального процесу в єдиноборствах» (номер державної реєстрації 0121U112873).

Мета дослідження – на основі аналізу наукових джерел дослідити відображення атлетів-єдиноборців в античній скульптурі від архаїчного періоду до пізньої класики.

Матеріал та методи

Для вирішення завдань дослідження використовувалися наступні методи: історико-культурний – для дослідження змін у способах зображення єдиноборств в різні періоди; порівняльний аналіз – для виявлення спільних рис та відмінностей у зображенні атлетів; іконографічний аналіз – для аналізу символіки та образів у скульптурах, пов'язаних зі спортом, і конкретно з боротьбою, виявлення міфологічних, релігійних чи алегоричних значень; формальний аналіз – для вивчення художніх особливостей скульптур (композиції, динаміки, технічних прийомів).

Результати та їх обговорення

В ідеології Стародавньої Греції фізична перевага і мо-

ральна досконалість є двома нероздільними основами. Ось чому в античній скульптурі, на вазах, мозаїках чи навіть настінних фресках часто можна зустріти низку зображень атлетів у дії. Виступаючи м'язи, ефективний рух, жест, як інструмент, що нагадує нам, як необхідно завжди досягати досконалої гармонії між тілом і душою. У цьому сенсі мистецтво завжди прагнуло зображати спорт, навіть до того, як дисципліна отримала таку назву.

Серед визначних надбань втраченої давньогрецької цивілізації особливе місце посідає її скульптурне мистецтво.

На жаль, з тих часів до нас дійшло дуже мало оригіналів, давньогрецька скульптура нам відома за копіями, створеними в Стародавньому Римі (Vittucci, 2000).

Історію античної скульптури поділяють на декілька періодів, які мають виняткові й неповторні риси: 1. Гомерівський період (XII-VIII ст. до н.е.); 2. Архаїчний період (VII-VI ст. до н.е.); 3. Класичний період, який у свою чергу можна розділити на ранню, високу та пізню класику (V-IV ст. до н.е.); 4. Елінізм (IV- V ст. до н.е.) (Ancient Greece and Rome, 2018; Norris, 2000).

Скульптура гомерівського часу дійшла до нас у вигляді дрібної пластики здебільшого культового характеру (Stansbury-O'Donnell, 2015), тому цей період в даній статті ми не розглядаємо.

Можна сказати, що грецька скульптура народилася на стадіонах, у гімназіях, на олімпіадах. Переможці олімпійських ігор всенародно прославлялися і на їх честь споруджувалися статуї (Graves, 2016).

У повсякденному житті греки не ходили без одягу. Але після того, як на XV Олімпіаді (720 р. до н.е.) переможець ігор Орсипп з Мегари під час змагань втратив пов'язку на стегнах, стало заведено виступати оголеними. Переможцю ігор також ставилася статуя, на якій його було зображено оголеним. Таким чином у греків оголеність стала символом героїзму, а також найкращим способом зображення ідеальної людини або бога (Messbarger et al., 2016).

Традиція виступати на змаганнях без одягу зумовила ще й те, що скульптори з найдавніших часів зосередились на майстерному відтворенні пластики оголеного тіла. Так з'явилися в період грецької архаїки скульптурні зображення юнаків – куриси, які тривалий час називали архаїчними аполлонами.

Курос – є характерним зразком давньогрецької пластики періоду архаїки. Це статуя юнака-атлета, зазвичай оголеного, яка має типові ознаки. Особливостями архаїчної скульптури є реалістичне монументальне зображення фігури людини. Постаць модельована узагальнено, руки притиснуті до тулуба, одна нога виставлена вперед. Підкреслено атлетичну статуру: широкі плечі, вузькі стегна. Кути губ трохи підняті, що дало змогу дослідникам ввести термін «архаїчна посмішка». Чітка фронтальність, підкреслені площини фаса і профілю, статика пози, розробка волосся нагадують давньоєгипетські статуї (Platt, 2016; <https://u3aoliva.org/wp-content/uploads/2020/04/Classical-Greek-and-Roman-Art.pdf>).

Куриси присвячувалися богам і встановлювалися у храмах, зображення атлетів зводилися на площах міст на честь їх спортивних перемог. Матеріалом для скульптур служили камінь, мармур, дерево, теракота, а з другої поло-

вини VI ст до н.е. – бронза.

Прикладом такої скульптури є курос Тенейський (т.зв. Аполлон Тенейський, бл. 560 р. до н.е.). Якщо подивитися на статую з анатомічної точки зору, то можна припустити, що автор мав погані уявлення про будову людини, але ми спостерігаємо, що митець намагався показати стрункість фігури та легкість пропорцій. Деякі фахівці вважають, що це зображення якогось бійця-переможця на Олімпійських іграх (<https://u3aoliva.org/wp-content/uploads/2020/04/Classical-Greek-and-Roman-Art.pdf>). Грудь атлета вип'ячено уперед, обличчя схоже на маску, головний убір нагадує єгипетський, ліва нога куроса трохи виставлена уперед, хоча вага тіла розподілена рівномірно на обидві ноги. У всій скульптурі відчувається співмірність та легкість (Korka et al., 2018).

Під час греко-персидських війн почався перший етап розвитку класичного мистецтва – рання класика, яка тривала всю першу третину століття (490-450 рр. до н.е.). Мистецтво того часу спрямовано на пошуки реалістичного зображення людини та досконалої передачі руху (Smith, 1875).

У період ранньої класики з'являється активний рух. Фахівці називають твори цього періоду строгим стилем, тому що в них переважають героїчні сюжети. Образ атлета, як і раніше, найпоширеніша тема скульптури. У скульптурних зображеннях атлетів давні греки прагнули втілити свої уявлення про досконалу красу людського тіла.

До ранньої класики відноситься творчість скульптора Мирона. Він був автором відомої статуї «Дискобол» (бл. 450 р. до н.е.), яка була реконструйована на основі римських копій та завдяки описанню Лукіана. Статуя була виготовлена з бронзи як і більшість атлетичних скульптур суворого стилю. Юнак зафіксований у динамічній позі у момент виконання обертового руху. Через мить він розправиться, як пружина і метне свій диск. Поза атлета – складна, така, що концентрує і фізичні, і емоційні сили: вона свідчить про вміння атлета керувати собою, збиратися, стискатися для боротьби. «Дискобол» має досконалі пропорції, дуже точно передані м'язи атлета. (Lennartz, 2013; Pollit, 1972)

Як і багато інших фігур тих часів «Дискобол» був створений на честь конкретної людини, хоча й не має портретної схожості.

Мирон мав дуже велику спостережливість. Він славився своїм умінням передавати максимальне напруження в образі, як фізичне, так і психологічне. Наприклад у бронзовій статуї Мирон зобразив бігуна Лада, який помер на фініші після досягнення перемоги. Герой скульптора рвався уперед, спираючись тільки на кінчики пальців, так, що здавалося, що душа виривається з тіла. (Corso, 2020)

На жаль цей легендарний шедевр майстра не зберігся до наших часів.

Наступний період – високої класики – став часом справжнього розквіту. Скульптура цього періоду демонструє зразки високого стилю, по справжньому величного зображення богів, героїв, переможців Олімпійських ігор.

VI–V ст. до н. е. – епоха спортивних змагань, оспівуваних поетами Греції. На думку стародавніх греків, фізична краса була невіддільною частиною краси духовної, внутрішньої. Юні греки, готуючись стати воїнами, навчалися необхідних навичок у численних гімнасіонах Афін, тренуючи й удосконалюючи свої тіла (Томенко та ін., 2007).

Найбільшою подією для греків були змагання зі спорту в Олімпії. Проводилися вони на честь Зевса Олімпійського один раз на чотири роки, і збирали народ з усіх куточків Греції. До програми змагань входили різноманітні спортивні дисципліни, серед яких були біг, метання диска й списа, боротьба, панкратіон. Участь в Олімпійських іграх брали найсильніші, найспритніші та найшвидші атлети. Спортсмен, який здобував перемогу на Олімпійських іграх, здіймався до рівня національного героя – його увінчували лавровим вінком і вшановували встановленням статуї (Бакіко та ін., 2013; Dervenis et al., 2007, Lennartz, 2013).

Одним з найвидатніших скульпторів того періоду є Поліклет, який працював в другій половині V ст. до н. е. Основними темами його робіт були чоловіки-атлети з ідеалізованими пропорціями тіла. Згідно з творами античних авторів, Поліклет написав теоретичний твір «Канон», в якому сформулював канон ідеальних пропорцій чоловічої фігури і виклав власне розуміння гармонії та принципів симетрії (Haskell et al., 1982).

Найбільш відома статуя його роботи – «Дорифор» («Списоносець»). Робота була виконана в 450-440 рр. до н.е. в бронзі і до наших часів не зберіглася, вона відома тільки за літературними описами, та римськими копіями.

Дорифор являє собою зображення не конкретного атлета, переможця в змаганнях із метання короткого списа (дороса), а узагальнений образ ідеальної чоловічої фігури. Скульптура демонструє динамічну але урівноважену позу на відміну від куросів архаїчного періоду. Поза атлета зображує якийсь потенційний рух, Він начебто стоїть, але водночас ми можемо припустити, що зараз чоловік зробить крок уперед. Плечі атлета розгорнуті трохи в один бік, а стегна в інший. Така поза стала класичною, тобто зразковою – найбільш характерною для давньогрецької скульптури, і називається вона хіазм (контрапост) (Argan, 1988).

Поліклет виконував скульптури для багатьох олімпійців єдиноборців. Наприклад, статуя кулачного бійця Кніска з Мантинеї, який став переможцем в 464 та 460 рр. до н.е. На постаменті з мармуру присвятий напис: «Здобувши перемогу в кулачному бою, цю статую тут присвятив Кініск зі славної Мантинеї, ім'я батька утримавши» (Stainko, 2017).

Олімпійцю Ксенколу з Меналії, який отримав перемогу в боротьбі близько 444 р. до н.е. також була встановлена статуя в Олімпії роботи Поліклета. На жаль обидві скульптури не збереглися. (Korka et al., 2019; DeMarco et al., 2018)

У період пізньої класики Афіни втрачають колишню могутність. Скульптори даного періоду прагнуть показати гармонію людини і світу. Фігури перебувають у стані розслабленої м'якості, часто їм потрібна опора. В мистецтві провідних майстрів IV ст. до н.е. з'явилася тенденція зображення переживань людини, на обличчях скульптур того періоду ми можемо побачити емоційні переживання.

Найвідомішими представниками мистецтва пізньої класики вважаються Скопас, Прокситель та Лісіпп.

Лісіпп працював у 350-300 роках до н.е., і був придворним скульптором Александра Македонського. Більшість його творів було виконано у бронзі. Йому приписують статую атлета Агія з Дельф (бл. 340 р. до н.е.). У даному творі зникають божественність та героїка. Сам Лісіпп казав, що він зображує людей не такими, якими вони повинні бути, а такими, як вони є (Haskell et al., 1982).

Одним з типів давньогрецької статуї був апоксіомен. Це зображення атлета, який очищує своє тіло стригілем. Стригіль – металевий скребок, яким користувалися атлети після вправ та змагань, для того щоб зчистити з тіла пісок і піт. Найбільш відомий «Апоксіомен» роботи Лісіппа. Бронзовий оригінал було втрачено, а мармурова копія знаходиться у музеї Пія-Клемента у Ватикані (Yalouris, 2004).

Очищення тіла від бруду не героїчна подія, ми спостерігаємо, що відбувається у гімнасії після атлетичної діяльності. Фігура атлета стоїть в енергійній позі, ніби то переминаючись із ноги на ногу, вираз обличчя буденний та позбавлений просвітленості.

Ще одна давньоримська мармурова скульптура, авторство якої приписували Лісіппу «Борці» («Борці Уффіци», «Панкратіоністи»). Вона була виконана у I ст. н.е. за втраченим грецьким оригіналом III ст. до н.е. Скульптура зображує двох оголених молодих людей з рельєфною мускулатурою, які зішлись у сутичці з давньогрецької олімпійської дисципліни, відомої, як панкратіон. (Haskell et al., 1982).

Скульптор ретельно відобразив анатомію та пропорції борців завдяки чому було досягнуто високої реалістичності в композиції. Скульптура має величезну енергію. І відчуття руху, зберігаючи водночас певну композицію та елегантність, вільну від надмірностей і перебільшень. (<https://web.archive.org/web/20230929093455/https://www.museoomero.it/en/opere/the-wrestlers/>)

В «Іліаді» Гомер описує третє з восьми борцівських змагань, що проводяться на похоронних урочистостях Патрокла (Гомер, 2006).

Дослідники відзначають контраст напруги та енергійності агресивного бою з абсолютно спокійним виразом обличчя у суперників, які не втрачають самовладання. (Messbarger et al, 2016).

Скульптура була знайдена у 1583 році і зараз зберігається в музеї Уффіці (Флоренція). Вона користувалася великою популярністю і з неї робилися численні копії, наприклад, у 1684-1688 роках паризький скульптор Філіп Ман'є виконав мармурову статую для садів Версалю (в даний час зберігається у Луврі); наприкінці XVIII – початку XIX ст. Паоло Тріскорні створив копію для князя М.Б. Юсупова.

Однією з небагатьох античних бронзових статуй елліністичного періоду, що збереглися є «Кулачний боєць» («Статуя боксера, що відпочиває»). Скульптура датується I ст. до н.е., хоча серед фахівців існує думка, що це витвір епохи пізньої класики школи Лісіппа.

Скульптура відрізняється надзвичайною реалістичністю. Перед нами постає боєць, який відпочиває після матчу, руки захищені рукавичками (caestus), виготовленими

зі шкіряних смуг, скріплених металевими шпильками. Ми бачимо перебитий ніс, рубці на щоках і на лобі, підбите праве око і розпухле вухо. Вражає контраст між спокійною позою (руки, що спираються на стегна) та енергійним поворотом голови. Обличчя виглядає похмурим, можливо агресивним, здається, що хтось потурбував бійця під час відпочинку, а він проявляє свою незадоволеність (<https://romarteblog.wordpress.com/2016/07/09/il-pugilatore-in-tiposo/>).

Панкратіон і портретні зображення панкратіастов ба кулачних бійців – це розповсюджена тема скульптури класичного періоду. Наприклад в 1888 році в Сорренто була знайдена скульптура кулачного бійця (так звана «боєць з Сорренто»). Статуя виконана з афродисійського мармуру в I ст. н.е. На постаменті можна прочитати підпис: «Скульптор Коблан з Афродісиади». Перед нами предстает образ молодого чоловіка, який можливо тільки що закінчив поєдинок. Лавровий вінок на голові свідчить про те, що сутичка закінчилася його перемогою, але на обличчі ми не бачимо радощів. Можливо скульптор зобразив втому спортсмена. В позі спортсмена ми спостерігаємо усі канони зображення людини про які писав Поліклет (Arvanitis, 2003).

Цікаву історію розповідає давньогрецький історик Павсаній про статую одного з видатних спортсменів стародавньої Греції Теагена з Тасоса. Теаген – атлет, який виступав у якості кулачного бійця, борця панкратіону, також він був успішним бігуном. Завдяки своїй силі та швидкості вважався сином Геракла. Прославився виступаючи у змаганнях Олімпійських, Піфійських, Німейських та Істмійських ігор. За своє життя отримав 1400 лаврових вінки за перемоги (Poliakoff, 1987).

Після смерті атлета на батьківщині, острові Тасос, йому було встановлено скульптуру. Але знайшлась людина, яка була ображена на Тіогена і щовечора чоловік приходив по пам'ятника і наносив йому удари. Все скінчилося, коли статуя впала з постаменту і вбила свого образника. Згідно із законом статую «наказали», скинувши її у море. Після чого на острові стався неврожай, який поставив у небезпеку життя усіх жителів. Оракул вирішив, що потрібно повернути статую на місце, що і зробили, виловивши статую у морі. За словами Павсанія, у той же рік погода налагодилася і неврожаї припинилися (Hollenback et al., 2004).

Найвидатнішим твором Скопаса є зображення боротьби греків з амазонками, зроблені для Галікарнакського мавзолею. Майстер був запрошений до роботи над рельєфом разом з іншими грецькими скульпторами (Тимофеем, Бриаксісом, Леохаром). Але дуже помітно відрізняється художня манера Скопаса від художніх засобів, якими користувалися його колеги. Галікарнакському фризу властиво послідовний та поступовий розвиток подій, що створює враження закінченого і гармонійного цілого. «Амазономехія» позбавлена піднесеного пафосу високої класики, але зіткнення пристрастей, запеклості боротьби показані з винятковою силою. Скопас зосередився на зображенні сильних душевних переживань, боротьби пристрастей, драматизму (<https://www.britannica.com/biography/Scopas/>).

Драматична інтерпретація теми амазономахії у творах Скопаса становить лише один із аспектів давньогрецького мистецтва. Особливе місце в системі художніх образів посідає героїчний наратив, представлений, зокрема, сюжетом протиборства Тезея з Мінотавром, витоки якого простежуються в архаїчному періоді.

Найраніші зображення цього міфу можна простежити на архаїчних бронзових рельєфах, які прикрашали ручки щитів, їхні витончені деталі увічнюють сутичку між людиною та чудовиськом. Аттичні вазописці, захоплені привабливістю подвигів Тезея, неодноразово включали цей мотив у свої твори, зображуючи історію у численних варіаціях (Hirsch, 2018).

У більшості зображень Тезей перемагає Мінотавра за допомогою зброї, його тріумф стає обдуманим ударом по чудовиську. Однак рідше і, можливо, більш вражаюче представлений мотив рукопашної боротьби, де сила і стратегія переплітаються. Вражаючий приклад цього можна побачити у бронзовій групі скульптур кінця I століття до н.е., де Тезей бореться з Мінотавром безпосередньо. Він міцно хапає істоту за лівий риг і людське плече, позбавляючи можливості вирватися. Його ліве коліно притискає Мінотавра до землі з незламною силою, тоді як права нога випиралася у скелю (нині втрачену) забезпечуючи стійкість.

Динамічна взаємодія їхніх рухів виявляє продуману композицію, розраховану на сприйняття в анфас. З цієї фронтальної точки зору сцена досягає разуючої візуальної цілісності, створюючи враження високого рельєфу. Водночас у композиції відчувається певна «розпластаність», що навіює стилістичний вплив єгипетського мистецтва. Ця риса, яка відображає тісні культурні зв'язки між Єгиптом і Малою Азією в цей період, надає твору загадкового характеру, поєднуючи світи міфу та історичних взаємовпливів (Burke, 2007).

Такі зображення не лише прославляють тріумф Тезея, а й демонструють взаємодію художніх традицій, адже міф переосмислюється крізь призму культурного синтезу та стилістичних експериментів.

У світовому мистецтві портрет відіграє величезну роль. Він здатний справити неймовірний вплив на будь-якого глядача. Ми запам'ятовуємо настрій твору найчастіше завдяки хорошій пластиці й ефектному образу, який безпосередньо залежить від виразу обличчя і підходу до його написання. Мистецтво створення скульптурних портретів безумовно досягло свого піку в епоху античності, і навіть стало еталоном для скульпторів наступних поколінь, про це писав у своїй монографії Антон Геклер: «в царині портретної скульптури греки були потужним, навіть вимушеним прикладом для римлян» (Hekler, 1972).

Нам відомо багато прикладів скульптурних портретів спортсменів давньої Греції. Один з таких «Голова атлета», яка зберігається у Римі в Капітолійському музеї. Скульптура вироблена з грецького мармuru, і є римською копією V ст. до н.е. (Stuart, 1912). Ми бачимо реалістичний портрет молодого чоловіка, голова якого трохи нахилена вперед і повернута праворуч. На голові атлета, щось на кшталт шапочки з трьох шкіряних ремінців, які сходяться в області вух. Такі головні убори захищали вуха і скроні у боксерів.

У цілому портрет має фізіономічні особливості моделі, але також спостерігаємо і ідеалізовані форми.

Ще один портретний бюст атлета зберігається у Флоренції, в галереї Уффіці. 80-х роках XVIII ст. його ідентифікували як портрет Алквіада, відомого афінського політика та полководця середини V ст. до н.е. але в XX ст його порівняли із портретом кулачного бійця в глиптотеці Копенгагену, який вважається портретом атлета Полідама зі Скотусс, виконаного Лісіппом бл. 337 р. до н.е. для його почесної статуї в Олімпії (Stuart, 1912).

Культурний синтез та взаємовплив різних традицій простежується не лише в монументальній скульптурі. Особливо цікавим прикладом є нумізматичні пам'ятки. Спортивні змагання з різних видів спорту неодноразово ставали сюжетом для монет Стародавньої Греції. Деякі монети карбувалися спеціально з нагоди Олімпійських ігор. Таким прикладом може бути срібний статер Еліди викарбуваний на початку IV ст. до н.е. спеціально до 112 Олімпіади. І хоча на монеті немає спортивних зображень (на аверсі зображена голова Зевса, якому присвячувалися Ігри, а на реверсі його священний птах – орел), все одно монета викликає зацікавленість фахівців, які вивчають історію олімпійського руху.

В даний час історикам та нумізматам відомі монети міста Аспендос (Памфілія) на реверсі яких зображено двох борців у характерній стійці. На найдавніших монетах зображені різноманітні прийоми та рухи борців, учасників змагань. Монети випускалися у період приблизно 450-325 рр. до н.е. і використовувалися по всьому Середземноморському регіону. Якість деяких екземплярів вражає. На площі в кілька сантиметрів майстри примудрялися передати і динаміку руху, і напругу поєдинку.

Дослідження культу тіла в Стародавній Греції є актуальною та цікавою темою для вивчення та розуміння культурних та історичних аспектів цієї цивілізації. Давньогрецьке мистецтво було свідченням високої естетичної цінності, яку греки надавали людській наготі. Незважаючи на всі відмінності в розвитку скульптури, одне залишається незмінним - зображення оголеного героя допомагало творцям передати їхнє бачення про чесноти людини, а також глибше проаналізувати ідейну складову твору, тому що оголені скульптури свідчать не лише про талант грецьких майстрів, а й про здатність тонко відчувати ауру героїв, яких вони втілювали, передаючи їхній настрій і душевні якості через розташування їхніх тіл, роботу м'язів.

Висновки

У результаті дослідження еволюції відображення атлетів у давньогрецькій скульптурі було встановлено, що зображення не тільки відображали фізичну досконалість, але й слугували символами культурних ідеалів античного суспільства. Скульптури олімпійців від архаїчного періоду до еллінізму демонструють поступове вдосконалення технік і стилістичних прийомів, що підкреслюють естетичні та філософські аспекти боротьби.

Міждисциплінарний підхід до аналізу скульптур, зокрема інтеграція археологічних даних і історичних доку-

ментів, дозволяє отримати глибше розуміння контексту створення цих творів і їхнього значення в культурі Давньої Греції. Вивчення археологічних знахідок та історії спорту допомагає розкрити зв'язок між змагальною діяльністю та мистецтвом, що підкреслює важливість бойових мистецтв як культурного феномену.

Технічна майстерність скульпторів у відтворенні людського тіла досягла свого піку в період високої класики, коли було створено канон ідеальних пропорцій. Найбільші зміни відбулися у передачі руху та динаміки – від статичних поз архаїчного періоду до складних композиційних

рішень елліністичної доби.

Особливу роль у розвитку скульптурного мистецтва відіграли Олімпійські ігри, які створили попит на зображення атлетів-переможців.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку включають детальніший аналіз впливу античних бойових мистецтв на інші аспекти мистецтва та культури, а також порівняння цих традицій із сучасними формами фізичної підготовки та їх відображенням у мистецтві. Такий підхід сприятиме глибшому розумінню культурної еволюції і збереженню спадщини бойових мистецтв у мистецтві.

Конфлікт інтересів

Автори відзначають, що не існує ніякого конфлікту інтересів.

Джерела фінансування

Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

Отримано: 27.10.2025; Прийнято: 29.12.2025

Опубліковано: 06.02.2026

Список літератури

- Бакіко, І. В., & Дмитрук, В. С. (2013). *Історія фізичної культури*. Луцьк.
- Голоха, В. Л., & Юй, Шань. (2024). Боротьба сумо крізь призму мистецтва: культурно-історичний аналіз. *Єдиноборства*, 1(31), 38-48. <https://doi.org/10.15391/ed.2024-1.04>
- Томенко, О. А. & Черенніченко, С.В. (2007). Зародження і розвиток панкратіону в античний період. *Молода спортивна наука України*, 11. т. V. 372-376.
- Холоп, Г. (2005). Особливості і характер сучасної культури. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*, 6, 232.
- Argan, G. C. (1988). *Storia dell'arte italiana*. Firenze: Sansoni.
- Arvanitis, J. (2003). *Pankration: The Traditional Greek Combat Sport and Modern Mixed Martial Art*. Paladin Press.
- Britanica – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.britannica.com/biography/Scopas> (Date of application: 5.12.2025)
- Burke, S. Roman Art From The Louvre: Resource for Educators (2007). American Federation of Arts
- Corso, A. (2020). Classical Greek statues made by important masters described in the epigrams of evenus of paros. *Indo-European Linguistics and Classical Philology Yearbook*, 151-156. <https://doi.org/10.30842/ielp230690152411>
- DeMarco, M. A., Macaraeg, R., DiCristofano, A., & Manyak, A. (2018). *Martial arts in the arts: An appreciation of artifacts*. Via Media Publishing.
- Dervenis, K., & Lykiardopoulos, N. (2007). *The martial arts of ancient Greece: Modern fighting techniques from the Age of Alexander (1st U.S. ed.)*. Destiny Books.
- Gardiner, N. E. (1910). *Greek athletic sports and festivals*. The Macmillan Co. Canada, Ltd. Toronto
- Graves, D. C. (2016). Martial arts and the artworld. *The Monist*, 99(1), 13-25. <http://www.jstor.org/stable/44012731>
- Haskell, F., & Penny, N. (1982). *Taste and the antique: Lure of classical sculpture, 1500-1900*. Yale University Press.
- Hekler, A. (1972). Die Bildniskunst der Griechen und Römer. P. XXVI. No. 5,6,7,8. Stuttgart : J. Hoffmann
- Hirsch, E.D. Jr. Ancient Greece and Rome. (2018). Core Knowledge Foundation.

References

- Bakiko, I. V., & Dmytruk, V. S. (2013). *Istoriia fizychnoi kultury*. [History of physical culture]. [in Ukrainian].
- Holokha, V. L., & Yui, Shan. (2024). Borotba sumo kriz pryзму mystetstva: kulturno-istorychnyi analiz [Sumo wrestling through the prism of art: a cultural and historical analysis]. *Yedynoborstva [Martial arts]*, 1(31), 38-48. <https://doi.org/10.15391/ed.2024-1.04>. [in Ukrainian].
- Homer. (2006). *Iliada*. [The Iliad]. Folio.
- Tomenko, O. A. & Cherednichenko, S.V. (2007). Zorodzhennia i rozvytok pankrationu v antychnyi period [The origin and development of pankration in the ancient period]. *Moloda sportyva nauka Ukrainy [Young sports science in Ukraine]*, 11. t. V. 372-376. [in Ukrainian].
- Kholap, H. (2005). Osoblyvosti i kharakter suchasnoi kultury [Features and character of contemporary culture]. *Donetskyi visnyk Naukovoho tovarystva im. Shevchenka [Donetsk Bulletin of the Shevchenko Scientific Society]*, 6, 232. [in Ukrainian].
- Argan, G. C. (1988). *Storia dell'arte italiana*. Firenze: Sansoni.
- Arvanitis, J. (2003). *Pankration: The Traditional Greek Combat Sport and Modern Mixed Martial Art*. Paladin Press.
- Britanica – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.britannica.com/biography/Scopas/> (Date of application: 5.12.2025)
- Burke, S. Roman Art From The Louvre: Resource for Educators (2007). American Federation of Arts
- Corso, A. (2020). Classical Greek statues made by important masters described in the epigrams of evenus of paros. *Indo-European Linguistics and Classical Philology Yearbook*, 151-156. <https://doi.org/10.30842/ielp230690152411>
- DeMarco, M. A., Macaraeg, R., DiCristofano, A., & Manyak, A. (2018). *Martial arts in the arts: An appreciation of artifacts*. Via Media Publishing.
- Dervenis, K., & Lykiardopoulos, N. (2007). *The martial arts of ancient Greece: Modern fighting techniques from the Age of Alexander (1st U.S. ed.)*. Destiny Books.
- Gardiner, N. E. (1910). *Greek athletic sports and festivals*. The Macmillan Co. Canada, Ltd. Toronto
- Graves, D. C. (2016). Martial arts and the artworld. *The Monist*, 99(1), 13-25. <http://www.jstor.org/stable/44012731>
- Haskell, F., & Penny, N. (1982). *Taste and the antique: Lure of classical sculpture, 1500-1900*. Yale University Press.

- Hollenback, G. M. & Kilgore, C. (2004). Wrestling or Pankration? Calling the Action in Hellenic Pottery Painting. *The Journal of Alternative Perspectives on the Martial Arts and Sciences*. <https://www.researchgate.net/publication/378766660>
- Korka, E., & Lagos, C. (2018). New evidence for the coinage of Tenea. *Numismatica e Antichita 'Classiche. Quaderni Ticinesi*, 47, 199-211.
- Korka, E., Lefantzis, M., & Corso, A. (2019). Archaeological Discoveries from Tenea. *Actual Problems of Theory and History of Art*, 9, 172–179. <https://doi.org/10.18688/AA199-1-16>
- Lennartz, K. (2013). Wrestling – a significant Olympic sport. [Electronic resource]. – Access mode: <https://isoh.org/wp-content/uploads/2015/03/237.pdf> (Date of application: 18.10.2025)
- Messbarger, R., Johns, C., & Gavitt, P. (2016). *Benedict XIV and the enlightenment: Art, science, and spirituality*. University of Toronto Press.
- Norris, M. (2000). *Greek Art From Prehistoric To Classical: A resource for Educators*. The Metropolitan Museum of Art.
- Platt, V. (2016). The Matter of Classical Art History. *Daedalus*, 145(2), 69-78.
- Poliakoff, M. B. (1987). *Combat sports in the ancient world: Competition, violence, and culture*. Yale University Press.
- Politt, J. J. (1972). *Art and Experience in Classical Greece*. Cambridge University press.
- Romarteblog – [Electronic resource]. – Access mode: <https://romarteblog.wordpress.com/2016/07/09/il-pugilatore-in-riposo/> (Date of application: 6.12.2025)
- Sedgley, R. Classical Art [Electronic resource]. – Access mode: <https://u3aoliva.org/wp-content/uploads/2020/04/Classical-Greek-and-Roman-Art.pdf> (Date of application: 6.12.2025)
- Smith, W. (1875). *A dictionary of Greek and Roman antiquities*. John Murray.
- Stainko, D. (2017). *Martial Arts as a Topic in Sculpture and Painting*. Totally Taekwondo.
- Stansbury-O'Donnell, M. D. (2015). *A History of Greek Art*. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data
- Stuart, J. H. (1912). *A Catalogue of the Ancient Sculptures Preserved in the Municipal Collections of Rome. The Sculptures of the Museo Capitolino: Stanze terrene a dritta*. Oxford. I.8, p. 65-66, pl. 12.
- The British Museum. The Olympic Games in ancient Greece: Information for teachers. [Electronic resource]. – Access mode: https://www.britishmuseum.org/sites/default/files/2019-09/british_museum_olympic_games.pdf (Date of application: 4.12.2025)
- Thompson, N. L. (2007). *Roman Art. Resource for Educators*. The Metropolitan Museum of Art.
- Vittucci, P. B. (2000). *Antium: Anzio e Nettuno in epoca romana*. Bardi.
- Yalouris, N. (2004). *The Olympic Games in Ancient Greece*. Ekdotike Athenon S.A.
- Hekler, A. (1972). Die Bildniskunst der Griechen und Römer. P. XXVI. No. 5,6,7,8. Stuttgart : J. Hoffmann
- Hirsch, E.D. Jr. Ancient Greece and Rome. (2018). Core Knowledge Foundation.
- Hollenback, G. M. & Kilgore, C. (2004). Wrestling or Pankration? Calling the Action in Hellenic Pottery Painting. *The Journal of Alternative Perspectives on the Martial Arts and Sciences*. <https://www.researchgate.net/publication/378766660>
- Korka, E., & Lagos, C. (2018). New evidence for the coinage of Tenea. *Numismatica e Antichita 'Classiche. Quaderni Ticinesi*, 47, 199-211.
- Korka, E., Lefantzis, M., & Corso, A. (2019). Archaeological Discoveries from Tenea. *Actual Problems of Theory and History of Art*, 9, 172–179. <https://doi.org/10.18688/AA199-1-16>
- Lennartz, K. (2013). Wrestling – a significant Olympic sport. [Electronic resource]. – Access mode: <https://isoh.org/wp-content/uploads/2015/03/237.pdf> (Date of application: 18.10.2025)
- Messbarger, R., Johns, C., & Gavitt, P. (2016). *Benedict XIV and the enlightenment: Art, science, and spirituality*. University of Toronto Press.
- Norris, M. (2000). *Greek Art From Prehistoric To Classical: A resource for Educators*. The Metropolitan Museum of Art.
- Platt, V. (2016). The Matter of Classical Art History. *Daedalus*, 145(2), 69-78.
- Poliakoff, M. B. (1987). *Combat sports in the ancient world: Competition, violence, and culture*. Yale University Press.
- Politt, J. J. (1972). *Art and Experience in Classical Greece*. Cambridge University press.
- Romarteblog – [Electronic resource]. – Access mode: <https://romarteblog.wordpress.com/2016/07/09/il-pugilatore-in-riposo/> (Date of application: 6.01.2026)
- Sedgley, R. Classical Art [Electronic resource]. – Access mode: <https://u3aoliva.org/wp-content/uploads/2020/04/Classical-Greek-and-Roman-Art.pdf> (Date of application: 6.12.2025)
- Smith, W. (1875). *A dictionary of Greek and Roman antiquities*. John Murray.
- Stainko, D. (2017). *Martial Arts as a Topic in Sculpture and Painting*. Totally Taekwondo.
- Stansbury-O'Donnell, M. D. (2015). *A History of Greek Art*. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data
- Stuart, J. H. (1912). *A Catalogue of the Ancient Sculptures Preserved in the Municipal Collections of Rome. The Sculptures of the Museo Capitolino: Stanze terrene a dritta*. Oxford. I.8, p. 65-66, pl. 12.
- The British Museum. The Olympic Games in ancient Greece: Information for teachers. [Electronic resource]. – Access mode: https://www.britishmuseum.org/sites/default/files/2019-09/british_museum_olympic_games.pdf (Date of application: 4.12.2025)
- Thompson, N. L. (2007). *Roman Art. Resource for Educators*. The Metropolitan Museum of Art.
- Vittucci, P. B. (2000). *Antium: Anzio e Nettuno in epoca romana*. Bardi.
- Yalouris, N. (2004). *The Olympic Games in Ancient Greece*. Ekdotike Athenon S.A.

Відомості про авторів / Information about the Authors

Голоха Валерій Леонідович:

старший викладач; Харківська державна академія фізичної культури: вул. Клочківська, 99, м. Харків, 61058, Україна.
<https://orcid.org/0000-0003-3733-5560>,
vgolokha@gmail.com

Valerii Holokha:

senior lecturer; Kharkiv State Academy of Physical Culture: Klochkivskaya st., 99, Kharkiv, 61058, Ukraine.

Батулін Дмитро Станіславович:

старший викладач; Харківська державна академія культури: Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, 61057, Україна.
<https://orcid.org/0000-0001-9811-736X>,
batulin.dmytro@gmail.com

Dmytro Batulin:

Senior Lecturer; Kharkiv State Academy of Culture: Bursatsky uzviz, 4, Kharkiv, 61057, Ukraine.